

تحلیل محتوای کتاب فارسی سوم ابتدایی برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی

فاطمه زارعان آدرمنابادی^۱

چکیده

هدف این مطالعه، تحلیل محتوای کتاب فارسی مقطع سوم ابتدایی، برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی است. در این تحقیق که از نظر هدف، کاربردی است، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، کتاب‌های درسی پایه‌های اول تا ششم ابتدایی بوده و برای نمونه آماری، کتاب فارسی پایه سوم به صورت هدفمند انتخاب گردید. ابزار تحقیق، سیاهه تحلیل محتوای آماده سرمایه فرهنگی براساس نظریه بوردیو بود که از روایی و پایایی لازم برخوردار بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از سنجش فراوانی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که در متن کتاب درسی به خرده مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی کم‌تر از ده درصد توجه شده؛ به طوری که مؤلفه تشویق به شناخت قهرمانان دفاع از کشور، با ۶ درصد از میان مؤلفه‌های تجسم یافته، در رتبه اول قرار گرفته است. به علاوه، به مؤلفه‌های ترغیب به کسب مهارت در هنرهای دستی، نمایشی، تجسمی و نیز القای نگرش مثبت نسبت به تحصیل، شناخت شاه‌کارهای علمی داخل و خارج از کشور و صنایع دستی اشاره‌ای نشده است.

کلیدواژه‌ها: کتاب فارسی، سوم ابتدایی، سرمایه فرهنگی، تحلیل محتوا

^۱ آموزگار ابتدایی استان اصفهان شهرستان برخوار fzteacher@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۱/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۲۰

از بین نهادهای موجود در جامعه، به اعتقاد کارشناسان، چهار نهاد از سایرین اثرگذارتر و مؤثرتر است که عبارت‌اند از: خانواده، مدرسه، رسانه و گروه همسالان (ذبیحی، ۱۳۹۳). و در این میان، نهاد مدرسه در مقیاس خرد و دستگاه تعلیم و تربیت کشور در مقیاس کلان، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است؛ چرا که آموزش و پرورش مترادف است با جامعه‌پذیری یا فراگردی که افراد از طریق آن به یادگیری نقش‌ها، قواعد، روابط و به‌طور کلی فرهنگ جامعه خود می‌پردازند (علاقه‌بند، ۱۳۹۳: ۳۲). از این رو نیاز به وجود نهاد آموزشی که به انتقال ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های اجتماعی بپردازد، احساس می‌شود. مدرسه نیز مانند خانواده ارزش‌ها، هنجارها، دانش و مهارت‌های اجتماعی را از طریق کتب و منابع درسی و به‌طور رسمی و آگاهانه به دانش‌آموزان انتقال می‌دهد (ذبیحی، همان).

کتاب درسی مهم‌ترین ابزار یادگیری است و رسانه‌های آموزشی دیگر، حول محور کتاب درسی قرار دارند. درحقیقت، کتاب درسی نقش محوری را در فرایند یاددهی-یادگیری به عهده دارد. یونسکو (۲۰۰۵) معتقد است که کتاب‌های درسی و مواد یادگیری، قابلیت انتقال دانش، ایجاد مهارت‌ها و شکل‌دهی به شیوه تعامل فراگیر با جهان را دارند. اهمیت کتاب درسی تنها از جنبه ابزاری برای آموزش مطرح نیست؛ بلکه کاربرد گسترده آن در مدارس، دانش‌آموزان را در معرض عقاید، ایده‌ها و افکار گوناگون قرار می‌دهد (نوریان، ۱۳۹۶: ۱۱). افزون بر این، یکی از اصول ناظر بر برنامه درسی، تقویت هویت ملی است؛ یعنی برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه تقویت و پایداری هویت ملی را با تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، زبان و ادبیات فارسی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میهن‌دوستی، وحدت و انسجام فرهنگی، استقلال ملی و همبستگی اسلامی فراهم‌آورد. و در این راستا، زبان و ادب فارسی، رمز هویت ملی و عامل وحدت است که در آموزش آن بر انتقال ارزش‌های فرهنگ اسلامی ایرانی تأکید می‌شود (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱: ۹).

با توجه به جایگاه و تأثیر کتاب درسی در انتقال مفاهیم و ارزش‌های فرهنگی، در این مقاله محتوای کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی از نظر میزان توجه به سرمایه‌های فرهنگی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. سؤال اصلی پژوهش این است که در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی توجه شده است؟ و سؤالات فرعی تحقیق عبارت‌اند از: ۱. در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی تا چه حد به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی مضمون پرداخته شده است؟ ۲. در این کتاب چه مقدار به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی عینیت یافته توجه شده است؟ ۳. در فارسی پایه سوم تا چه میزان به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی نهادینه شده پرداخته شده است؟

نتیجه این پژوهش می‌تواند برای وزارت آموزش پرورش و سازمان تألیف کتاب‌های درسی، به‌منظور تغییر محتوای کتاب‌ها و برنامه تربیتی جاری در مدارس، قابل استفاده باشد.

ادبیات و پیشینه پژوهش

سرمایه، موجودی پول متعلق به یک فرد و یا مؤسسه است که می‌تواند برای کسب درآمد و نه به قصد استهلاک، به کار برده شود (فرنچ و سارود، ۱۳۷۱: ۸۷ به نقل از روحانی ۱۳۸۸). و فرهنگ، مهم‌ترین و غنی‌ترین منبع دستیابی به هویت است و از طریق جهت‌دادن به شیوه زندگی، امکان هویت‌یابی را به‌صورت فردی و جمعی فراهم می‌کند. فرهنگ شامل باورها، ارزش‌ها، تاریخ، مفاخر ملی، آداب و سنت‌ها، قوانین، آثار باستانی، هنر و ادبیات است؛ به بیانی دیگر، فرهنگ را می‌توان مجموعه‌ای از ارزش‌ها، عقاید، سنت‌ها، آداب و رسوم و جز آن دانست که تبیین‌کننده سبک زندگی فرد و جامعه است (شورای عالی آموزش و پرورش، همان: ۲۵ و ۲۶). سرمایه فرهنگی اصطلاحی جامعه‌شناختی است که از زمانی که پییر بوردیو در سال ۱۹۷۳ آن را مطرح ساخت، کاربرد گسترده‌ای پیدا کرد. او به همراه ژان کلود پاسرون، برای اولین بار عبارت «بازتولید فرهنگی و بازتولید اجتماعی» را به کار برد (هارکر، ۱۹۹۰: ۱۳ به نقل از روحانی، ۱۳۸۸). سرمایه فرهنگی به‌طور ساده و خلاصه به مجموعه هنجارها، ارزش‌ها و توانایی‌های فرهنگی گفته می‌شود که فرد در طی فرایند اجتماعی شدن، از محیط دریافت می‌کند و در تأثیرگذاری بر منابع کم‌یاب جامعه و دستیابی به انواع دیگر سرمایه به وی کمک می‌کند (صادقی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۸). بوردیو سرمایه فرهنگی را چنین تعریف می‌کند: «صورت‌هایی از دانش، مهارت‌ها، آموزش و مزایایی که یک انسان واجد آن است و به او اجازه می‌دهد که یک جایگاه بالاتری در جامعه کسب کند». از دیدگاه بوردیو، پدران و مادران با انتقال نگرش‌ها و معرفت‌هایی که در سیستم آموزشی جاری به موفقیت فرزندان‌شان کمک می‌کند، به آن‌ها سرمایه فرهنگی می‌بخشند (بوردیو، ۱۹۸۶: ۲۵۸-۲۴۱) موهر و دیماجو سرمایه فرهنگی را داشتن ذائقه‌های دارای پرستیژ و توانایی درک و شناخت اشیا یا سبک‌های هنری می‌دانند که دارندگان اقتدار فرهنگی به آن‌ها اهمیت می‌دهند (فاضلی، ۱۳۸۶: ۴۹).

بوردیو از سه گونه سرمایه فرهنگی سخن می‌گوید: مضمون، عینیت‌یافته و نهادینه شده. «مضمون» مشتمل بر هر دو گونه مکتسبات آگاهانه و میراث‌بری‌های منفعلانه یک شخص می‌باشد. از دیدگاه بوردیو، سرمایه فرهنگی به‌صورت خودانگیخته (همچون کادو) منتقل نمی‌گردد؛ بلکه دست‌آوردی است که در طول زمان خود را در یک شخص (شخصیت و نحوه تفکر) مجسم می‌سازد. او همچنین از سرمایه زبانی نام می‌برد و آن را نوعی از انواع سرمایه فرهنگی

مضمون می‌خواند که یک معنای ارتباط و خود عرضه‌داشتن یک فرد را از فرهنگ پیرامونش به ذهن متبادر می‌سازد. «عینیت‌یافته»، سرمایه‌های فرهنگی‌ای است که به‌صورت اعیان فیزیکی به تملک درآمده‌است (مانند ابزارهای اندازه‌گیری علمی یا آثار هنری). و «نهادینه‌شده» گونه‌ای سرمایه فرهنگی است که اغلب به‌صورت اعتبارها یا کیفیات علمی یک فرد شناخته می‌شود. بورديو از دامنه سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده مثال می‌زند و می‌گوید وجود این سرمایه باعث می‌شود که تبدیل سرمایه فرهنگی به سرمایه اقتصادی با سهولت بیشتری صورت پذیرد (بورديا، ۱۹۷۷: ۴۲).

سرمایه فرهنگی برخاسته از سه منشأ پرورش خانوادگی و اجتماعی (طبقاتی)، آموزش‌های رسمی و مهارت‌های کسب‌شده از طریق آموزش و فرهنگ شغلی است. انباشت سرمایه فرهنگی در افراد به‌واسطه این سه منبع، سبب بروز تفاوت‌هایی میان دارندگان سرمایه فرهنگی و کسانی می‌شود که فاقد آن هستند (بورديو، ۱۳۸۴: ۱۳۷). طبق نظر بورديو، دانش آموزشی که سرمایه فرهنگی بیش‌تری دارند، بهتر می‌توانند قواعد بازی را رمزگشایی کنند و مهارت‌ها و برتری‌های فرهنگی را که در مدارس پاداش می‌گیرند، در خود پرورش دهند؛ بنابراین، بهتر می‌توانند به سطوح بالای تحصیلی برسند. او در تحلیل موفقیت تحصیلی طبقات اجتماعی مختلف، یادآور می‌شود که همگام با گسترش سریع آموزش عالی، سرمایه فرهنگی به‌عنوان یک نیروی جدید در فرایند پایگاه موفقیت، وارد عمل می‌شود (اشافنبرگ و مس، ۱۹۹۷ به نقل از نوغانی، ۱۳۸۱). تولید این سرمایه در حوزه فردی، مستلزم آموزش خانوادگی و یا آموزش هدفمند نظام آموزشی کشوری است. امروزه در رقابت‌های استراتژیک جهانی، آن‌چه در موازنه‌های قدرتی و نابرابری‌های سیاسی به‌عنوان عامل اثرگذار شناخته شده‌است، سرمایه‌های اقتصادی، انسانی و اجتماعی نیست؛ بلکه مزایای رقابتی دنیا، در عرصه توسعه پایدار در ممالک مختلف جهان، در حوزه سرمایه‌های فرهنگی معین و مشخص می‌شود (فیلیپس و همکاران، ۲۰۱۰ به نقل از سپهرنیا، دلاور و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۶).

داشتن سرمایه فرهنگی کارکردهای مختلفی دارد: اولاً کسب مشروعیت از طریق بقیه سرمایه‌ها، منوط به تبدیل شدن آن‌ها به سرمایه فرهنگی است. کسی که به‌واسطه سرمایه فرهنگی منزلت دارد، می‌تواند روایت خود را از دنیای اجتماعی بر دیگران تحمیل کند. ثانیاً داشتن سرمایه فرهنگی بدین معناست که فرد می‌تواند خود را از الزامات زندگی روزمره جدا کند و نوعی گزینش دل‌خواه در عرصه فرهنگ انجام دهد (بورديو، ۱۳۸۴: ۴۵).

در خصوص سرمایه فرهنگی تاکنون پژوهش‌هایی صورت گرفته‌است. برینهالت و جاگر (۲۰۲۰)، در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر سرمایه فرهنگی بر عمل‌کرد آموزشی: سیگنال‌ها یا مهارت‌ها چگونه است؟»، دریافتند که (۱) هیچ‌یک از سه جنبه سرمایه فرهنگی که ما در نظر

_____ تحلیل محتوای کتاب فارسی سوم ابتدایی برحسب میزان توجه...

داریم، بر ارزیابی معلمان از مهارت‌های علمی کودکان تأثیر نمی‌گذارد. ۲) علاقه به مطالعه، اثر مثبت مستقیمی بر عمل‌کرد آموزشی دارد. و ۳) تأثیر مستقیم علاقه به خواندن مطالب آموزشی به بستر مدرسه بستگی ندارد. آوسی (۲۰۲۰)، در «بررسی رابطه بین سرمایه فرهنگی و خودکارآمدی: یک مطالعه طراحی مختلط برای معلمان»، دریافت که درک خودکارآمدی معلمان «نسبتاً کافی» بوده و صلاحیت سرمایه فرهنگی آن‌ها «متوسط» است. هنگامی که رابطه بین درک خودکارآمدی معلمان و شایستگی‌های سرمایه فرهنگی مورد بررسی قرار می‌گیرد، مشاهده می‌شود که در سطح «متوسط»، رابطه «مثبت» وجود دارد. بازگلی و دیگران (۱۴۰۰)، در مقاله «شناسایی و رتبه‌بندی عوامل اثرگذار و اثرپذیر بر توسعه سرمایه فرهنگی در نظام آموزش و پرورش»، به شناسایی ۱۰ مؤلفه و ۱۸۵ شاخص پرداختند و نتایج تحقیق نشان داد که در این میان، ۵ مؤلفه اثرگذار شامل هویت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، تعاملات خانوادگی، مصرف رسانه و سبک زندگی و ۵ بعد اثرپذیر پیشرفت تحصیلی، توانمندسازی دانش‌آموزان، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مقبولیت اجتماعی و شادی دانش‌آموزان تأثیر دارند. حرفتی سبحانی لیل‌آبادی (۱۳۹۸)، در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های دوره متوسطه اول برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی در سال تحصیلی ۹۶_۹۵»، بیان داشته به مؤلفه سرمایه نهادینه کم‌تر از همه توجه شده است و در مقابل، مؤلفه‌های عینیت‌یافته و تجسم‌یافته از توجه بالایی برخوردارند و سهم مؤلفه عینیت‌یافته از همه بیش‌تر است. حرفتی سبحانی و پیری (۱۳۹۶)، در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی» نیز به این نتیجه رسیده‌اند که به مؤلفه سرمایه نهادینه، کم‌ترین توجه شده است و مؤلفه عینیت‌یافته از بالاترین میزان اهمیت و توجه برخوردار است؛ درحالی‌که مؤلفه تجسم‌یافته که بیش‌ترین ارتباط را با درس فارسی دارد، دارای جایگاه درخوری نیست.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و براساس ماهیت و شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی و تحلیل محتوا است. در این پژوهش، میزان توجه به سرمایه‌های فرهنگی در کتاب فارسی، با استفاده از چک‌لیست، محاسبه می‌شود؛ به بیانی دیگر، ابزار گردآوری داده‌ها در این مطالعه، چک‌لیست آماده‌ای است که توسط حرفتی سبحانی در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های دوره متوسطه اول برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی در سال ۹۶-۹۵» با تأسی از نظریه‌های بوردیو در باب سرمایه فرهنگی ساخته شده است. در این چک‌لیست، سرمایه فرهنگی طبق نظر بوردیو به سه بخش سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته و

سرمایه فرهنگی نهادینه شده تقسیم می‌شود و هر کدام، خرده مؤلفه‌هایی دارند. برای تعیین روایی ابزار پژوهش از روش روایی محتوایی استفاده شد؛ به این ترتیب که چک‌لیست تهیه شده در اختیار ۵ تن از اساتید برنامه‌ریزی درسی و ۳ تن از صاحب‌نظران جامعه‌شناسی قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا شاخص‌ها و مقوله‌های مفهومی چک‌لیست را به لحاظ درجه تناسب با مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی از دیدگاه بوردیو در طیفی از ۱ تا ۱۰ ارزش‌گذاری کنند. میانگین نمرات ارزیابان، ۹/۴۵ از ۱۰ بود که نشان از روایی بالای چک‌لیست دارد. برای سنجش پایایی ابزار تحقیق نیز از روش ویلیام اسکات استفاده شد. در نهایت میانگین ضریب پایایی چک‌لیست سرمایه فرهنگی برابر ۹۰/۲۱ درصد تعیین گردید که با توجه به بزرگ‌تر بودن آن از ۷۰٪، پایایی بالای چک‌لیست می‌شود. واحد ثبت در بخش تحلیل متن، پاراگراف در نظر گرفته شده است. جامعه آماری، کلیه کتاب‌های فارسی مقطع ابتدایی است و کتاب فارسی این پایه به عنوان نمونه انتخاب شده است.

یافته‌های پژوهش

برای فهمیدن این که چه مقدار از متن کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی به سرمایه‌های فرهنگی توجه کرده، ابتدا تعداد پاراگراف‌های هر فصل شمرده شد، سپس هر فصل از نظر توجه به سرمایه فرهنگی بررسی و میزان پاراگراف‌هایی که به سرمایه‌های فرهنگی پرداخته‌اند، شمارش گردید و نهایتاً درصدگیری شد.

جدول شماره ۱: تعداد پاراگراف‌های موجود در کتاب درسی

فصل	فراوانی	درصد
اول: نهادها	۱۷	۱۵/۸۸
دوم: بهداشت	۲۱	۱۹/۶۲
سوم: اخلاق فردی اجتماعی	۲۴	۲۲/۴۲
چهارم: راه زندگی	۱۱	۱۰/۲۸

۱۳	۱۴	پنجم: هنر و ادب
۸/۴۱	۹	ششم: ایران من
۱۰/۲۸	۱۱	هفتم: طبیعت
۱۰۰	۱۰۷	جمع کل

با توجه به جدول شماره ۱، باید گفت فصل یک با ۲۴ پاراگراف، بیشترین میزان پاراگراف و فصل ششم کمترین مقدار را دارد.

جدول شماره ۲: فراوانی میزان پاراگرافها برحسب مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی تجسم یافته

مؤلفه‌ها	فصل ۱: نهادها	فصل ۲: بهداشت	فصل ۳: اخلاق فردی و اجتماعی	فصل ۴: راه زندگی	فصل ۵: هنر و ادب	فصل ۶: ایران من	فصل ۷: طبیعت	مجموع	درصد
تأکید بر تحصیلات بالای والدین و سایر اعضای خانواده	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
القای نگرش مثبت نسبت به تحصیل و ارتقای تحصیلی در دانش‌آموزان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
توصیه بر طرح مباحث مربوط به آداب و رسوم کشور در گفت‌وگوهای میان والدین و فرزندان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تشویق به ارتقای مهارت‌های گفتاری	۰	۱	۰	۰	۰	۳	۰	۴	۳/۷

									و نوشتاری زبان فارسی
۰/۹	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	ترغیب به ارتقای مهارت‌های گفتاری و نوشتاری زبان مادری
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	تأکید بر فراگیری یکی از زبان‌های خارجه
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	القای علاقه‌مندی به مطالعه یکی از کتاب‌های غیردرسی
۱/۸۶	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	ترغیب دانش‌آموزان به نوشتن متون ساده
۰/۹	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	تشویق دانش‌آموزان به مطالعه رنامه‌ها و نشریات
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	توصیه به دانش‌آموزان به استفاده از کتابخانه‌های عمومی
۸۶,۱	۲	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	تشویق دانش‌آموزان به گوش‌دادن و کسب مهارت در موسیقی کلاسیک و سنتی

.	ترغیب به کسب مهارت در هنرهای تجسمی
.	ترغیب دانش‌آموزان به کسب مهارت در زمینه هنرهای ترسیمی
.	ترغیب دانش‌آموزان به کسب مهارت در زمینه هنرهای دستی
.	ترغیب دانش‌آموزان به کسب مهارت در زمینه هنرهای نمایشی
.	ترغیب دانش‌آموزان به بازدید از موزه‌ها و ساختمان‌های میراث فرهنگی
.	تشویق دانش‌آموزان به پیگیری برنامه‌های ادبی، هنری و اجتماعی کشور
.	ترغیب دانش‌آموزان به حضور در سینما، تئاتر و کنسرت موسیقی
.	تأکید بر استفاده صحیح از رایانه

•	•	•	•	•	•	•	•	•	تأکید بر استفاده صحیح از رسانه ارتباطی
•	•	•	•	•	•	•	•	•	ترغیب به شناخت شخصیت‌های داخلی و خارجی
•	•	•	•	•	•	•	•	•	ترغیب به شناخت شخصیت‌های علمی داخلی و خارجی
۲/۸	۴	•	•	۲	•	•	•	•	ترغیب به شناخت شخصیت‌های هنری داخلی و خارجی
۶/۵۴	۷	•	۱	•	•	۶	•	•	ترغیب به شناخت قهرمانان دفاع از کشور
•	•	•	•	•	•	•	•	•	آشنایی با سبک زندگی اسلامی - ایرانی
•	•	•	•	•	•	•	•	•	القای احساس پایبندی به آداب و رسوم ملی و محلی کشور
•	•	•	•	•	•	•	•	•	ترغیب به شناخت ضرب‌المثل‌ها، باورهای عامه و بازی‌های محلی
۵/۶	۶	•	۱	•	•	۵	•	•	تشویق به تعلق خاطر به افسانه‌ها و

اسطوره‌های پیشینیان کشور									
-----------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

با توجه به جدول شماره ۲، مشخص است که فصل‌های اول و هفتم کتاب به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته اصلاً توجهی نکرده‌اند و هیچ پاراگرافی در این خصوص وجود ندارد. مؤلفه «ترغیب به شناخت قهرمانان دفاع از کشور»، با ۶/۵۴ درصد معادل ۷ پاراگراف از ۱۰۷ پاراگراف موجود، در رتبه اول و مؤلفه «تشویق به تعلق خاطر به افسانه‌ها و اسطوره‌های پیشینیان کشور»، با ۵/۶ درصد، یعنی ۶ پاراگراف، در رتبه بعدی قرار دارند. به مؤلفه‌هایی مثل «ترغیب به شناخت ضرب‌المثل‌ها، باورهای عامه و بازی‌های محلی»، «آشنایی با سبک زندگی اسلامی - ایرانی»، «ترغیب به شناخت شخصیت‌های علمی داخلی و خارجی» و «تأکید به فراگیری یکی از زبان‌های خارجی»، اصلاً توجهی نشده‌است و هیچ پاراگرافی درباره این مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته در کتاب فارسی وجود ندارد.

جدول شماره ۳: فراوانی پاراگراف‌ها برحسب سرمایه فرهنگی عینیت یافته

مؤلفه‌ها	فصل ۱: نهادها	فصل ۲: بهداشت	فصل ۳: اخلاقی فردی و اجتماعی	فصل ۴: راه زندگی	فصل ۵: هنر و ادب	فصل ۶: ایران من	فصل ۷: طبیعت	مجموع	درصد
اشاره به کتاب‌فروشی و روزنامه‌فروشی
اشاره به کتاب‌های غیردرسی، مجلات، روزنامه و نشریه	.	۲	۲	۱/۸۶
اشاره به وجود کتاب‌خانه
اشاره به وجود مدارس، دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی

.	اشاره به کلاس‌های آموزش هنرهای نمایشی، ترسیمی و دستی
.	اشاره به کلاس‌های آموزشی هنر نمایشی
.	اشاره به کلاس‌های آموزش زبان خارجه
.	اشاره به وجود موزه‌ها و اشیای تاریخی
.	اشاره به نمایشگاه‌ها و فرهنگ‌سراها
۰/۹	۱	۱	اشاره به وجود اماکن مذهبی و تاریخی داخلی و خارجی
۴/۶۷	۵	۵	معرفی جاذبه‌های طبیعی در کشور
.	اشاره به صنایع دستی
.	اشاره به مجسمه‌ها و تندیس‌ها
.	اشاره به تابلوهای خطاطی، نقاشی و عکس‌های ماندگار

.	اشاره به وجود تلویزیون و رادیو
.	اشاره به وجود سالن‌های سینما، تئاتر و موسیقی
.	اشاره به رایانه
.	اشاره به رسانه‌های ارتباطی
۲/۸	۳	.	.	۳	اشاره به شاعران، نویسندگان و هنرمندان داخلی و خارجی
۰/۹	۱	.	.	۱	اشاره به شاه‌کارهای تاریخی ادبی و دینی داخلی و خارج از کشور
.	اشاره به شاه‌کارهای علمی داخلی و خارج از کشور
.	اشاره به پرچم، نقشه و سرود کشور
.	اشاره به موسیقی سنتی و محلی کشور
.	اشاره به غذاهای سنتی و لباس‌های محلی و ملی کشور

با توجه به جدول شماره ۳، پیداست که از میان مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته، مؤلفه «معرفی جاذبه‌های طبیعی در کشور» با اختصاص ۵ پاراگراف، یعنی ۴/۶۷ درصد، در رتبه اول، مؤلفه «اشاره به شاعران داخلی و خارجی» و مؤلفه «اشاره به کتاب‌های غیردرسی، مجلات و روزنامه‌ها» با ۳ پاراگراف، معادل ۲/۸ درصد، در رتبه دوم، مؤلفه «اشاره به شاه‌کارهای ادبی و تاریخی داخل و خارج از کشور» و مؤلفه «اشاره به وجود اماکن مذهبی و تاریخی داخل و خارج از کشور»، در رتبه بعدی قرار دارند. به مؤلفه‌هایی مثل «اشاره به غذاهای سنتی و لباس‌های محلی و ملی کشور»، «اشاره به موسیقی سنتی و محلی کشور»، «اشاره به پرچم، نقشه و سرود کشور»، «اشاره به رایانه»، «اشاره به رسانه ارتباطی»، «اشاره به صنایع دستی» و «نمایشگاه‌ها و فرهنگ‌سراها» اصلاً توجهی نشده‌است. در فصل ۳، ۴ و ۶ هیچ پاراگرافی در خصوص سرمایه‌های فرهنگی عینیت‌یافته وجود ندارد.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی پاراگراف‌ها برحسب سرمایه‌های فرهنگی نهادینه‌شده

مؤلفه‌ها	فصل ۱: نهادها	فصل ۲: بهداشت	فصل ۳: اخلاق فردی و اجتماعی	فصل ۴: راه زندگی	فصل ۵: هنر و ادب	فصل ۶: ایران من	فصل ۷: طبیعت	مجموع	درصد
تشویق به کسب دانش و ادامه تحصیل در دوره دانشگاهی
توصیه به کسب مهارت هنری و تدبیر در آثار ادبی	۲	۲	۱/۸۶
سفارش به یادگیری زبان خارجی و کسب مهارت رسمی در آن

توصیه به یادگیری مهارت رایانه‌ای و فنی
ترغیب به اخذ مدال، مدرک و مقام در عرصه ورزشی	۱/۸۶	۲	.	.	۲	.	.	.
اهمیت‌دادن به مقاله، تألیف یا تحقیق و شرکت در کنفرانس و سمینار
تشویق به مشارکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی

با توجه به جدول شماره ۴، باید گفت از میان مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده، مؤلفه‌های «توصیه به کسب مهارت هنری و تدبیر در آثار ادبی» و «ترغیب به اخذ مدال، مدرک و مقام ورزشی» با ۲ پاراگراف، از ۱۰۷ پاراگراف کل کتاب، یعنی ۱/۸۶ درصد، در رتبه‌های اول قرار دارند و به سایر مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی، مثل «تشویق به شرکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی، توصیه به یادگیری مهارت رایانه‌ای و فنی، سفارش به یادگیری زبان خارجی و کسب مهارت در آن، تشویق به کسب دانش و ادامه تحصیل در دانشگاه» اصلاً توجه نشده‌است. در فصل‌های ۲، ۳، ۴، ۶ و ۷ هیچ پاراگرافی به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده اختصاص ندارد.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گذشت، روشن شد که کتاب درسی فارسی پایه سوم ابتدایی، ۱۰۷ پاراگراف دارد. از میان مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، مؤلفه «ترغیب به شناخت قهرمانان دفاع از کشور»، با ۶ درصد، در رتبه اول قرار دارد. به مؤلفه‌های «تأکید بر تحصیلات بالای والدین و سایر اعضای خانواده، القای نگرش مثبت نسبت به تحصیل و ارتقای تحصیلی در دانش‌آموزان، تأکید بر فراگیری یکی از زبان‌های خارجه، القای علاقه‌مندی به مطالعه یکی از کتاب‌های غیردرسی و توصیه دانش‌آموزان به استفاده از کتابخانه‌های عمومی» اصلاً توجهی نشده است و هیچ پاراگرافی در این خصوص وجود ندارد. از میان مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته، مؤلفه «توجه به جاذبه‌های طبیعی داخل و خارج از کشور»، با ۵ پاراگراف، یعنی ۴/۶۷ درصد، در رتبه اول و مؤلفه‌های «اشاره به کتاب‌فروشی و روزنامه‌فروشی، اشاره به وجود کتابخانه مدارس و دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی، اشاره به وجود موزه‌ها و اشیای تاریخی، اشاره به نمایشگاه‌ها و فرهنگ‌سراها» هیچ توجهی نشده است و پاراگرافی در این خصوص وجود ندارد. از میان مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده، مؤلفه «کسب مهارت هنری و تدبر در آثار ادبی» و «ترغیب به اخذ مدال، مدرک و مقام ورزشی»، در رتبه اول قرار گرفته‌اند. به مؤلفه‌های «توصیه به یادگیری مهارت‌های رایانه‌ای و فنی» و «اهمیت‌دادن به مقاله، تألیف یا تحقیق» اصلاً توجهی نشده و پاراگرافی در این خصوص وجود ندارد. بدین ترتیب، نتایج پژوهش با نتایج تحقیق حرفتی سبحانی لیل‌آبادی و پیری (۱۳۹۶)، حرفتی سبحانی لیل‌آبادی (۱۳۹۸) و محمدی و همکاران (۱۴۰۱) مشابهت دارد. حرفتی سبحانی نیز در مقاله «تحلیل محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه» بیان کرده است که میزان توجه به مؤلفه‌ها در وضعیت قابل‌قبولی قرار ندارد. وی بیان داشته در بخش مؤلفه‌های تجسم‌یافته، توجهی به مفاخر علمی و هنری و اسطوره‌ها و قهرمانان دفاع مقدس و در بخش سرمایه نهادینه هم اشاره‌ای به اخذ مدرک ادبی، شرکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی نشده است. با توجه به نتایج پژوهش، موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱) طراحان کتاب درسی با توجه به این‌که به تعدادی از مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی توجه‌نشده، متون متناسب با این مؤلفه‌ها طراحی کنند. ۲) با توجه به این‌که در متن کتاب درسی به نمایشگاه‌ها، موزه‌ها و فرهنگ‌سراها توجه‌نشده، معلمان محترم شرایط بازدید از چنین مکان‌هایی را فراهم‌نمایند تا دانش‌آموزان با این اماکن فرهنگی - هنری بیش‌تر آشنا شوند. ۳) زمینه لازم برای شرکت دانش‌آموزان در جشنواره‌ها و مسابقات علمی ایجاد شود. ۴) هنرهای تجسمی، ترسیمی و نمایشی از طریق عکس و ابزارهای دیگر معرفی شوند و استعداد دانش‌آموزان در این زمینه، شناسایی و پرورش داده‌شود. ۵) با توجه به اهمیت توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی، بر

نقش کلیدی کتاب در افزایش گنجینه لغات و افزایش درک و فهم دانش‌آموزان تأکید‌گردد و معلم مربوط، فعالیت‌هایی درخصوص ایجاد علاقه نسبت به کتاب و هفته کتاب‌خوانی طراحی کند.

منابع

- بازگلی، حمیدرضا؛ صفری، محمود و ایمانی، محمدنقی (۱۴۰۰). «شناسایی و رتبه‌بندی عوامل اثرگذار و اثرپذیر بر توسعه سرمایه فرهنگی در نظام آموزش و پرورش». مدیریت فرهنگی، دوره ۱۵، شماره ۵۱: ۱۹ - ۱.
- بوردیو، پیر (۱۳۸۴). شکل‌های سرمایه در سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه. ترجمه حسن پویان و افشین خاک‌باز. تهران: نشر شیرازه.
- حرفتی سبحانی لیل‌آبادی، محمد (۱۳۹۸). «تحلیل محتوای کتاب‌های دوره متوسطه اول برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی در سال تحصیلی ۹۶-۹۵». راهبرد فرهنگ، دوره ۱۲، شماره ۴۶: ۱۹۵-۱۶۷.
- حرفتی سبحانی، محمد؛ پیری، موسی (۱۳۹۶). «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی». فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ۱۰، شماره ۴: ۶۵-۴۱.
- ذبیحی، اکرم (۱۳۹۳). «مؤلفه‌های جامعه‌پذیری حجاب (مطالعه موردی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر قم)». فصلنامه فرهنگ پژوهش، شماره پیوسته ۱۷، شماره ۱۷: ۱۶۷-۱۹۵.
- روحانی، حسن (۱۳۸۸). «درآمدی بر نظریه سرمایه فرهنگی». فصلنامه راهبرد، دوره ۱۸، شماره ۵۳: ۳۵-۷.
- سپهرنیا، رزینا؛ دلاور، علی و صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۴). «رابطه آموزش با ارتقای سرمایه فرهنگی در ایران». فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، دوره ۱۱، شماره ۳۸: ۲۸-۱.
- شورای عالی آموزش و پرورش؛ شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- صادقی، سیدکمال؛ رنج‌پور، رضا؛ متفکرآزاد، محمدعلی؛ اسدزاده، احمد و گرشاسبی فخر، سعید (۱۳۹۴). «برآورد روند سرمایه فرهنگی در ایران». فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، دوره ۴، شماره ۱۵: ۱۹۲-۱۵۵.
- علاقه‌بند، علی (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. تهران: روان.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی مصرف موسیقی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- فرنچ، درک و هیتر سارود (۱۳۷۱). فرهنگ و مدیریت. ترجمه محمد صائبی. تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.

- محمدی، مصطفی؛ نوربخش، یاسر؛ خرم، سجاد؛ براری، حلیمه؛ علویان، سکینه و لطیفیان، زلیخا (۱۴۰۱). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲». هفتمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی ایران، تهران.

- نوریان، محمد (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کمی و کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. تهران: نشرشورا.

- نوغانی، محمد (۱۳۸۱). «تأثیر نابرابری سرمایه فرهنگی بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی در دستیابی به آموزش عالی». فصلنامه تعلیم و تربیت، دوره ۲۳، شماره ۳: ۱۰۱-۷۱.

- Aschaffenburg, Karen and Mass, Ineke (۱۹۹۷). Cultural and Educational Careers The dynamics of social reproduction. American sociological review, Vo: ۶۲, No: ۴.

- Avci, E (۲۰۲۰). Examining the Relationship between Cultural Capital and Self-Efficacy:

A Mixed Design Study on Teachers. Athens Journal of Education.

- Bourdieu, P (۱۹۷۷). Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste Cambridge: Harvard University Press,

- Bourdieu, Pierre (۱۹۸۶). The Forms of Capital, in J. G. Richardson's Handbook for Theory and Research for Sociology of Education Network Greenwood Press . .

- Breinholt, A & Jæger, M. M (۲۰۲۰). How does cultural capital affect educational performance: Signals or skills The British Journal of Sociology .

- Phillips, R. & Shockley, G (۲۰۱۰). Linking Cultural Capital Conceptions to Asset-Based Community Development. Mobilizing communities: assetbuilding as a community development strategy, ۹۲.

- Harker, R. (۱۹۹۰). Education and Cultural Capital "in Harker, R., Mahar, C., & Wilkes, C)eds(, An Introduction to the Work of Pierre Bourdieu: The Practice of Theory Macmillan Press, London